

Opgravingen in de tuin van WZC Fabiola

i.s.m. het OCMW-Brugge
en de provincie West-Vlaanderen

Interim rapport

INLEIDING

De jongste jaren werd langs de Zandstraat in de Brugse deelgemeente Sint-Andries op systematische wijze preventief archeologisch onderzoek uitgevoerd op een aantal binnengronden bedreigd door woonverkavelingen en andere bouwprojecten.

Eén van de terreinen waar herhaaldelijk onderzoek gebeurde is het gebied tussen de Korte Molenstraat, de Zandstraat en de Pastoriestraat. De eerste vondsten in deze omgeving gebeurden in 1996 tijdens de rioleringswerken voor de toekomstige Kosterijstraat. De vondsten waren echter beperkt en er werden niet meteen opgravingen aan gekoppeld.

Bij het uitgraven van de funderingen voor woningen langs de Kosterijstraat in het najaar van 1997 bleek echter dat er toch één en ander te vinden was. Deze vondsten leidden tot systematische opgravingen. Op de terreinen ten westen van de Kosterijstraat kwamen in 1997, naast een waterput uit de voorromeinse ijzertijd, voornamelijk sporen van een wegtracé en waterputten uit de vroege middeleeuwen aan het licht; deze werden oversneden door een Karolingische huisplattegrond en latere grachten. In één van de vroegmiddeleeuwse waterputten was een houten wiel als basis gebruikt.

In 1998 werden de gronden ten oosten van de Kosterijstraat aangepakt. Ook hier waren de vroegmiddeleeuwse nederzettingssporen talrijk. Bij de oudere sporen viel vooral de aanwezigheid op te merken van twee Romeinse brandrestengraven. Deze dagtekenen uit het Hoge Keizerrijk, vermoedelijk uit de 2de of 3de eeuw.

In 2001 leidden de plannen voor de bouw van serviceflats, het project Meulewech, op de aanpalende terreinen van het WZC Fabiola, tot de verdere uitbreiding van het onderzoek in oostelijke richting. Opnieuw werden mooie resultaten geboekt met vooral vroegmiddeleeuwse nederzettingssporen en een klein grafveldje met Romeinse brandrestengraven.

Van begin maart tot eind mei 2008, vond een laatste campagne plaats naar aanleiding van de geplande nieuwbouw van het rusthuis WZC Fabiola (Gistelsesteenweg 560, 8200 Sint-Andries) dat het huidige rusthuis zal vervangen. De ligging van de nieuwbouw overlapt grotendeels met die van het huidige gebouw maar er zal ook een groot deel van de huidige tuin bebouwd worden. Het is dit nog niet aangeroerde deel van de tuin dat begin 2008 opgegraven werd.

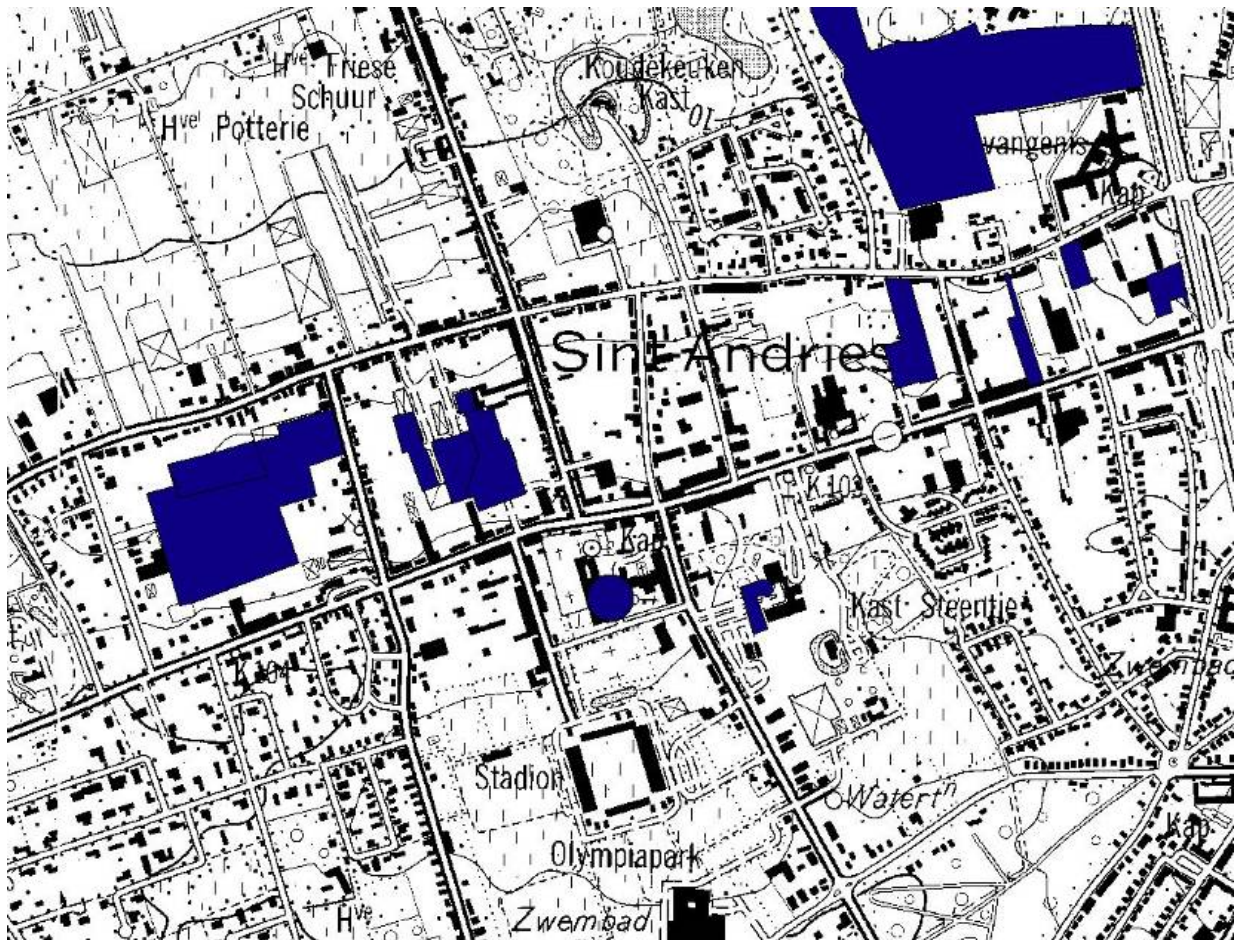
1 Geplande nieuwbouw ten opzichte van het bestaande gebouw (roze).

HET ONDERZOEK

Zoals uit de inleiding blijkt, heeft onderzoek in het verleden overvloedig aangetoond dat de kans op archeologische sporen op deze plaats groot is. In overleg met het OCMW Brugge (bouwheer en huidige gebruiker) werd beslist om onmiddellijk over te gaan tot de opgraving van het terrein zonder voorafgaand proefonderzoek. In samenspraak met de Technische Dienst van het OCMW Brugge werden de op te graven sleuven uitgezet. Hierbij moest rekening worden gehouden met de aanwezigheid van een aantal te behouden bomen en werd de doorgang op het terrein voor voetgangers en fietsers zo lang mogelijk gegarandeerd.

Er werden een zestal sleuven opgegraven met een totale oppervlakte van ca. 2.200m². Het terreinonderzoek duurde een drietal maanden en werd uitgevoerd door een team bestaand uit twee archeologen en vier arbeiders (herkomst Raakvlak en OCMW Brugge). Op verschillende tijdstippen werd het team ook versterkt met de hulp van stagestudenten en vrijwilligers.

Uiteindelijk zal over een periode van zo'n 12 jaar met de medewerking van NV Huysmans en de financiële steun van het Brugse OCMW en het provinciebestuur West-Vlaanderen, in deze omgeving meer dan 1ha systematisch onderzocht zijn.

2 Schematische aanduiding van uitgevoerd archeologisch onderzoek in de omgeving

DE RESULTATEN

Het hier gebracht overzicht van de onderzoeksresultaten is voorlopig. De verwerking van het materiaal en de gegevens, is nog niet ten einde. De resultaten zijn dus nog voor verandering vatbaar.

Toch kunnen enkele grote lijnen geschetst worden die duidelijk het belang van de opgravingen illustreren en toelaten het geheel in een ruimere context te situeren.

Bij het oudere onderzoek op de aanpalende percelen, werden vooral de resten van een kleine landelijke nederzetting uit de vroege middeleeuwen in kaart gebracht. De Romeinse sporen beperkten zich hoofdzakelijk tot de resten van een kleine necropool uit het Hoge Keizerrijk. Uit de metaaltijden dateerden een aantal verspreide structuren.

De resultaten van deze campagne sluiten hier mooi bij aan.

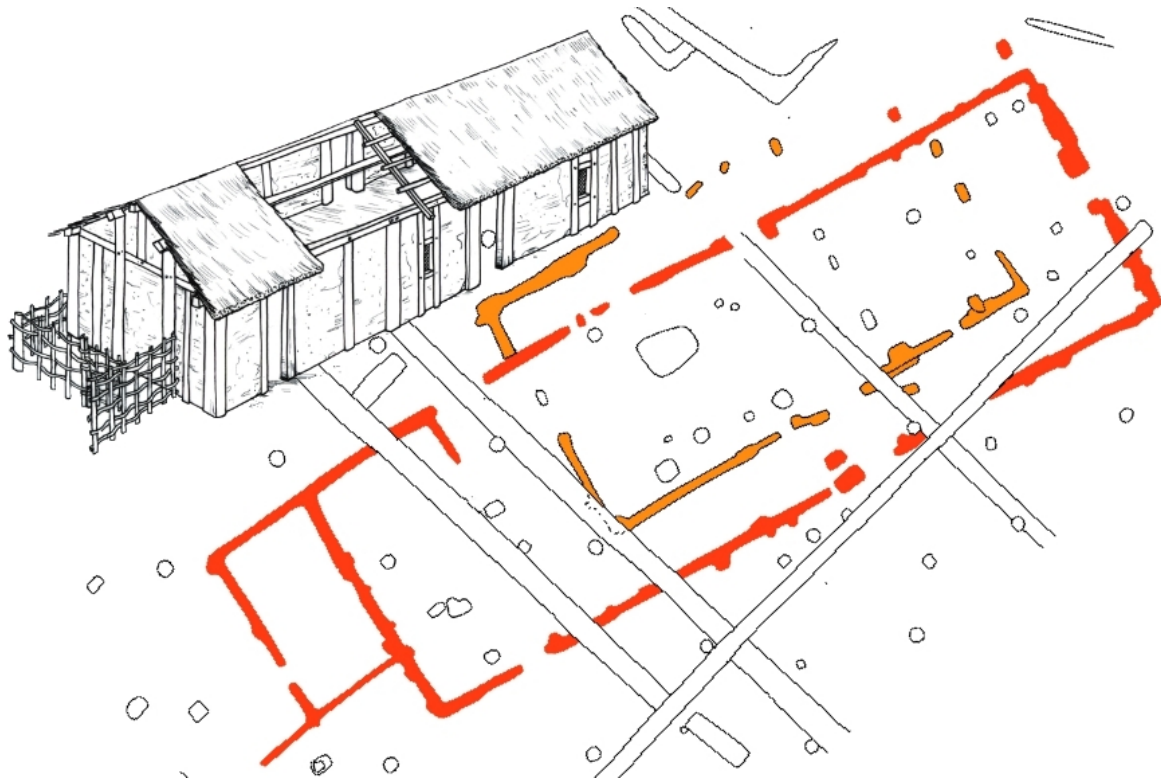

3 Actiefoto op het terrein

De sporen

Het oudste spoor, een gracht met twee loodrechte vertakkingen, is terug te brengen tot de Romeinse periode. De gracht loopt van het noordoosten naar het zuidwesten waar hij mooi aansluit op de sporen teruggevonden op de aanpalende percelen.

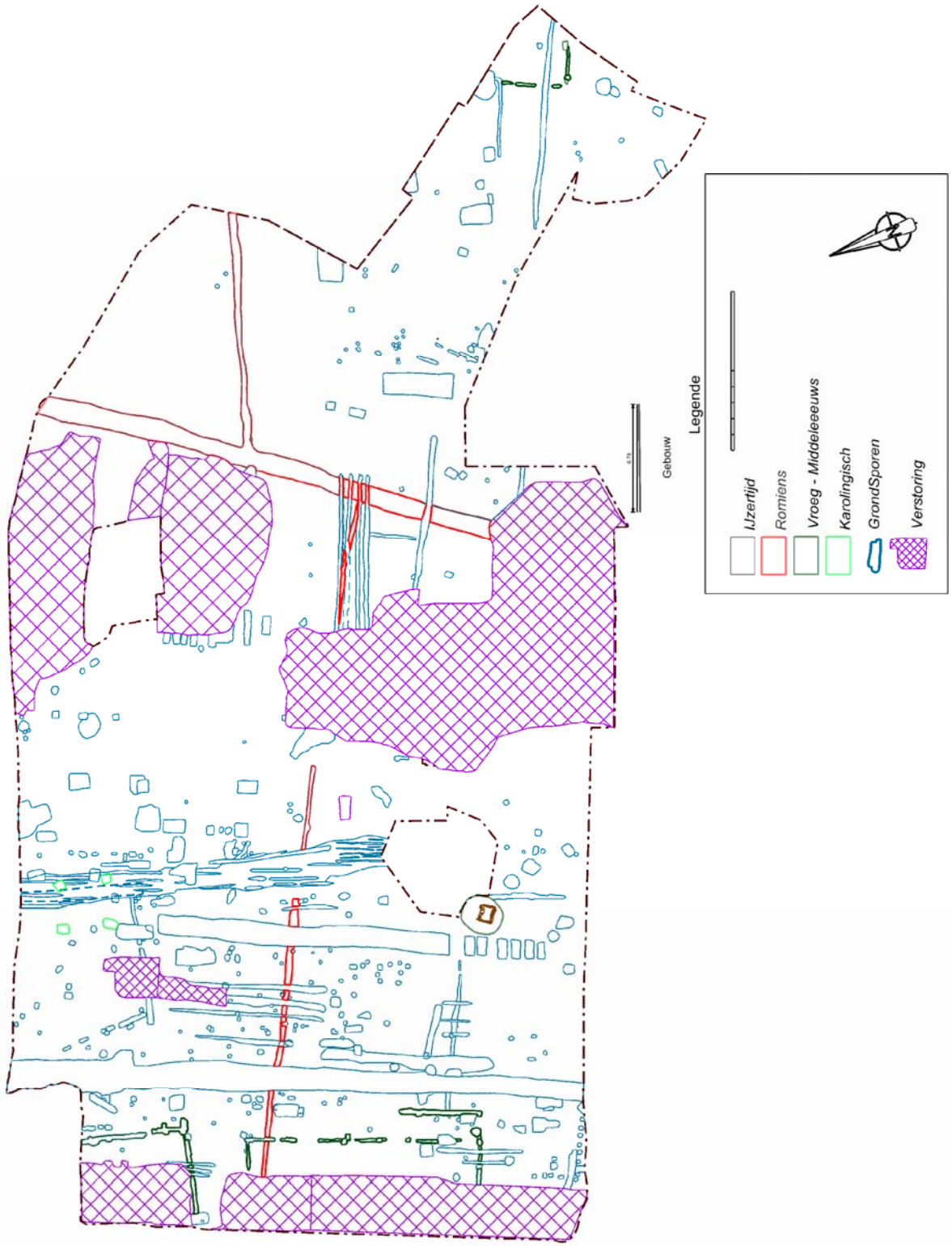
De meeste sporen zijn opnieuw in verband te brengen met vroegmiddeleeuwse bewoning en meer bepaald met een Merovingische bewoningskern (6de – 7de eeuw). Bij de opgravingen werden uitsluitend restanten van houtbouw aangetroffen. Meestal is er sprake van een standgreppel - een lineair spoor dat de plaats van de wand aangeeft - vaak in combinatie met losse paalsporen. Het is in veel gevallen moeilijk uit te maken hoe de wandconstructie is opgebouwd, en vooral hoe dit bovengronds te vertalen is. Het valt niet te betwijfelen dat de grootste plattegronden in verband kunnen gebracht worden met woonhuizen. Er werden bij de recente opgravingen ten minste een viertal huisplattegronden met verschillende oriëntatie onderscheiden. Het precieze aantal teruggevonden plattegronden en hun onderlinge verband zal uit de verdere studie van de gegevens moeten blijken.

4 Reconstructie van een vroegmiddeleeuwse huisplattegrond (dit voorbeeld werd bij het vroegere onderzoek aangetroffen)

Naast resten van de funderingen van gebouwen komen sporen voor van structuren die oorspronkelijk als kuilen, grachten of greppels fungeerden.

Een configuratie van vier paalgaten is met zekerheid in de Karolingische periode te plaatsen. Het betreft hier de funderingsresten van een spijker, een gebouwtje met verhoogd vloerniveau dat diende voor de opslag van gewassen.

5 Opgravingsplan

Een houten waterput

Een onverwachte vondst in de voorlaatste sleuf was een houten waterput. Met behulp van grondwaterverlaging kon de put volledig onderzocht worden.

De eerste vondsten die in de vulling van de put aan het licht kwamen waren Romeinse scherven. Zo kwam er onder meer een fragment terra sigillata te voorschijn. Aanvankelijk dachten we dan ook dat het om een Romeinse waterput ging. Dit zou niet zo verwonderlijk zijn, gezien de aanwezigheid van een grafveldje met Romeinse brandrestengraven in de onmiddellijke omgeving (opgegraven in een voorgaande campagne).

6 Doorsnede van de waterput

7 Pijlpunt gemaakt uit silex

Uiteindelijk bevatte de waterput weinig vondstenmateriaal.

Bijzonder was de vondst in de aanlegkuil van de waterput van een pijlpunt uit silex, die vanaf het neolithicum kan gedateerd worden.

In de waterput zelf werden verder vooral potscherven uit de vroege middeleeuwen gevonden. Dit betekent dat de waterput niet uit de Romeinse tijd, maar wel uit de daarop volgende periode dateert.

Wellicht zal aan de hand van dendrochronologisch onderzoek van de planken een meer nauwkeurige datering bekomen worden. In het verleden was het mogelijk om een tiental vroegmiddeleeuwse waterputten, op de aanpalende site aan weerszijden van de Kosterijstraat, op deze manier vrij goed te dateren.

De noordelijke en oostelijke zijde van de put bestonden uit horizontaal op elkaar geplaatste planken.

8 Oostelijke zijde van de put

De zuidelijke en westelijke zijde daarentegen werden gevormd door vertikaal ingeheide planken. Een vreemde constructie. Het merendeel van de planken was secundair gebruikt. In één geval heeft men een groot gat in een horizontale plank afgeschermd door er aan de buitenzijde een verticale plank achter te kloppen.

9 Westelijke zijde van de put

Het hout was in bijzonder goede staat en werd volledig gerecupereerd om later een eventuele reconstructie mogelijk te maken.

In tegenstelling tot de rijk gevulde laatmiddeleeuwse waterputten, bevatten de vroegere exemplaren over het algemeen weinig vondsten: een handvol potscherven en wat natuursteen. Het belang van een put uit de vroege middeleeuwen ligt evenwel in de mogelijkheid tot het aantreffen van plantaardig en eventueel ook dierlijk materiaal, dat een betere kans op bewaring heeft omdat het onder de grondwatertafel aangetroffen wordt. De vulling van de put werd dan ook bemonsterd met het oog op het aantreffen van zaden, vruchten, plantenresten en kevers. Deze vondsten kunnen onder meer informatie verschaffen over het omliggende landschap. Voorlopig zijn nog geen resultaten van dit wetenschappelijk onderzoek bekend.

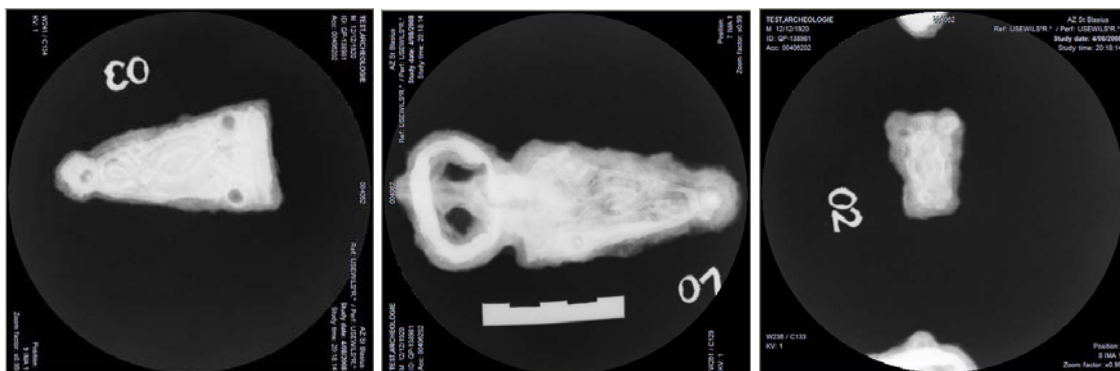
Een gordelgarnituur

In de onmiddellijke omgeving van de waterput is een (afval)kuil aangesneden met daarin een aantal bijzondere vondsten. De kuil bevatte een aantal sterk gecorrodeerde voorwerpen meer bepaald een volledige gordelgarnituur en de restanten van een zwaard uit de vroege middeleeuwen. Het feit dat zwaard en gordelgarnituur samen zijn aangetroffen, klopt met het gekende ritueel waarbij het zwaard nog gekoppeld aan de gordel naast het lichaam van de overleden eigenaar wordt bijgezet. Een mannengordel bestaat meestal uit een gesp, een contraplaat en één decoratief element. Een vrouwengordel was met meerdere decoratieve elementen versierd en wordt op het lichaam teruggevonden. Voorlopig lijkt het erop dat het hier niet om een graf gaat maar dat de gordelgarnituur en zwaard op een bepaald moment in een kuil gedumpt zijn.

De verschillende onderdelen krijgen momenteel een conserverende behandeling. Hierbij is vastgesteld dat er nog weefselresten aan de gordelgarnituur vasthingen. Het bewaarde weefsel is sterk gemineraliseerd en heeft als grondstof zelf geen betekenis meer. Het zal door de restaurator voldoende gedocumenteerd worden in functie van de weeftechniek. Indien echter bijzondere weefsels of lederresten aangetroffen worden, blijven die hoe dan ook behouden. Verder onderzoek zal dit moeten uitwijzen.

10 Detail van de gordelgarnituur voor behandeling

11 Röntgenopnames van de gordelgarnituur

Inventaris van de vondsten

In de lijst een overzicht van de vondsten bewaard in het depot van Raakvlak, Pakhuizen, Komvest 45, 8000 te Brugge.

Spoornummer	Aantal Fragmenten	Beschrijving Context	Inhoud	Datering Spoor
1	46	gracht	veldsteen, handgevormd en reducerend gedraaid aardewerk	Romeinse periode
2	2	greppel	handgevormd aardewerk, 1 secundair verbrande scherf	Romeinse Periode
3	4	greppel	handgevormd en reducerend gedraaid aardewerk, houtskool	Romeinse periode
22	3	paalkuil	brokjes leem en leisteen	??
24	15	kuil	glas, steen, faience, metaal	19 ^{de} -20 ^{ste} eeuw
26	1	paalkuil	stuk verbrande steen	??
27	5	kuil	steen, grijs aardewerk	Late middeleeuwen-nieuwe tijd
28	7	paalkuil	grijs aardewerk	Vroeg-middeleeuws
29	10	paalkuil	metaal, glas	Nieuwe tijd
30	4	paalkuil	aardewerk, metaalslak	Nieuwe tijd
31	10	paalkuil	aardewerk	Nieuwe tijd
32	25	paalkuil	houtskool, metaal, aardewerk	Nieuwe tijd
33	3	paalkuil	veldsteen, aardewerk	Vroeg-middeleeuws
34	10	kuil	aardewerk, veldsteen	Laat-middeleeuws
46	3	greppel/gracht	aardewerk, steen	Vroeg-middeleeuws
48	3	paalkuil	veldsteen	??
51	1	paalkuil	rood aardewerk	Laat-middeleeuws
54	1	paalkuil	aardewerk	Vroeg-middeleeuws?
55	1	paalkuil	brokje leem	??
56	1	kuil	stukje aardewerk	??
64	10	kuil	aardewerk, veldsteen	Vroeg-middeleeuws
79	1	paalkuil	stukje aardewerk	??
81	5	paalkuil	aardewerk, veldsteen	Vroeg-middeleeuws

84	17	kuil	aardewerk, veldsteen	Vroeg- middeleeuws
90	3	standgreppel	aardewerk, steen	Vroeg- middeleeuws
98	1	paalkuil	aardewerk	Vroeg- middeleeuws
120	1	paalkuil	grijs aardewerk	??
127	1	paalkuil	aardewerk	Vroeg- middeleeuws
132	11	paalkuil	aardewerk	Vroeg- middeleeuws
135	3	paalkuil	reducerend aardewerk	Vroeg- middeleeuws
137	8	paalkuil	leem, steen, metaalslak	??
139	12	kuil	aardewerk, steen, metaal	Vroeg- middeleeuws
140	3	paalkuil	steen, stukje aardewerk	??
148	3	paalkuil	rood aardewerk	Late- Middeleeuwen
156	11	paalkuil	aardewerk, steen, bot	??
159	3	paalkuil	1 scherfje aardewerk, steen	Vroeg- middeleeuws????
160	4	paalkuil	aardewerk, metaal, steen	Vroeg- middeleeuws?
163	1	paalkuil	veldsteen	??
165	2	paalkuil	reducerend aardewerk	Vroeg- middeleeuws?
166	5	kuil	aardewerk, veldsteen	Vroeg- middeleeuws
215	1	kuil	aardewerk	Vroeg- middeleeuws
226	1	paalkuil	steen	??
228	1	paalkuil	steen	??
235	3	paalkuil	aardewerk (1 scherf secundair verbrand)	Romeins of vroeg middeleeuws??
237	1	waterput	terra sigillata	Romeins
	1	waterput	pijlpunt in vuursteen	Finaal Neolithicum
	1	waterput	spinschijf	?
	5	waterput	aardewerk, veldsteen	Vroeg- middeleeuws
	1	waterput	aardewerk	Vroeg- middeleeuws
	3	waterput	veldsteen	?
	3	waterput	veldsteen	?
	16	waterput	steen en veldsteen	?
	20	waterput	aardewerk	Vroeg- middeleeuws
238	3	kuil	metaal	Vroeg- middeleeuws
250	4	greppel/lange	aardewerk	Late-

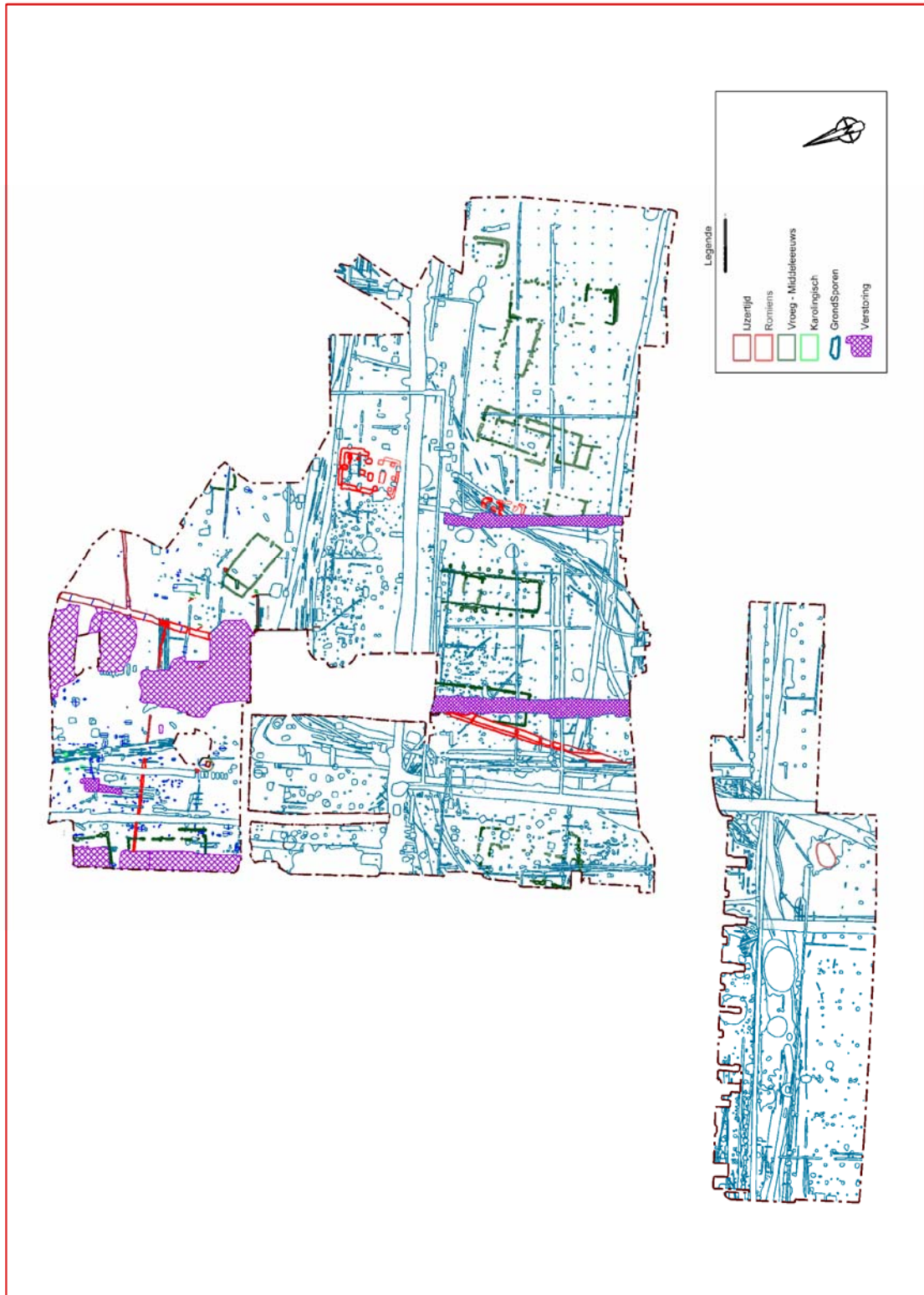
		kuil		Middeleeuwen
259	10	Greppel/lange kuil	steen, aardewerk	Vroeg-middeleeuws
267	2	paalkuil	aardewerk	Nieuwe tijd
269	11	kuil	silex, aardewerk, veldsteen	Late-middeleeuwen
273	2	kuil	aardewerk	Vroeg-middeleeuws
274	1	greppel	aardewerk	??
286	15	greppel	aardewerk, steen, metaal	Late-middeleeuwen
289	5	paalkuil	aardewerk	Vroeg-middeleeuws
312	1	greppel	aardewerk	Romeins?
314	1	standgreppel	brok leem	??
320	21	paalkuil	steen, aardewerk,	Vroeg-middeleeuws
321	4	paalkuil	leem, aardewerk	Romeins?
323	1	paalkuil	aardewerk	Vroeg-middeleeuws
332	1	paalkuil	aardewerk	Vroeg-middeleeuws
340	1	kuil	aardewerk	Vroeg-middeleeuws
344	1	gracht	aardewerk	Romeins?
losse vondst	1	zone achter 344	aardewerk	Vroeg-middeleeuws
losse vondst	1	naast 134	aardewerk	Vroeg-middeleeuws
losse vondst	1		aardewerk	Vroeg-middeleeuws
losse vondst	1	ploegspoor naast 2	aardewerk	Romeins
losse vondst	5	bovenste laag karrenspoor	veldsteen, aardewerk	??
losse vondst	2	zone met karrensporen	leem, aardewerk	Vroeg-middeleeuws

CONCLUSIE

De verwerking van de resultaten is nog volop bezig maar in elk geval wijst de site, samen met deze in de vlakbij gelegen verkaveling Molendorp en de vindplaatsen aangetroffen op het grondgebied van de Jabbeekse deelgemeentes Varsenare en Snellegem, op de enorme rijkdom van het bodemarchief op de zandrug tussen Oudenburg en het Brugse. Bij de keuze van de vestigingsplaats zal de ligging langs de Zandstraat van groot belang geweest zijn. De huidige Zandstraat bevindt zich op het tracé van een veel oudere weg, die hier vanaf de Romeinse tijd en misschien ook al vroeger, liep.

De recente opgravingen hebben ook opnieuw informatie over de bewoning in onze streken tijdens de vroege middeleeuwen aangebracht. Voor het eerst komt er duidelijkheid in een aantal materiële aspecten, zoals de gebouwen zelf, de ligging, e.d., en kunnen er ook antwoorden worden geformuleerd op vragen in verband met de vroegste geschiedenis van onze gewesten.

Zie ook B. Hillewaert en Y. Hollevoet (2006) Andermaal Romeins en vroegmiddeleeuws langs de Zandstraat te Sint-Andries/Brugge (prov. West-Vlaanderen), *Relicta* 1, 121-139.

12 Totaalplan van de verschillende opgravingen

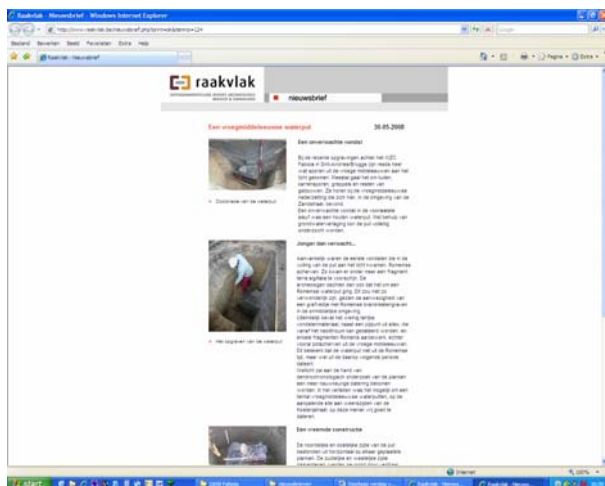
PUBLIEKSWERKING

De afgelopen jaren probeert Raakvlak via een goed uitgebouwde publiekswerking, het geïnteresseerde publiek op de hoogte te houden van wat er gebeurt op archeologisch vlak in Brugge en ommeland. Een heel belangrijk instrument hierbij is de website www.raakvlak.be.

Op de site wordt elke opgraving (van betekenis) aangekondigd. Via nieuwsbrieven kan het verloop van het onderzoek opgevolgd worden en worden bijzondere vondsten in de kijker geplaatst.

13 www.raakvlak.be

14 Voorbeeld van een nieuwsbrief

Naar aanleiding van het onderzoek werd ook een persmoment georganiseerd (zie persmap in bijlage) wat resulteerde in een heel aantal artikelen.

De beste manier om het publiek te informeren blijft een bezoek aan de opgraving zelf. Op zondag 27 april werd op verschillende tijdstippen een enthousiaste groep bezoekers rondgeleid.

15 Sfeerbeelden van de open-sleuf dag

Ter gelegenheid van Open Monumentendag tenslotte werd een kleine opstelling rond het onderzoek geplaatst in Meulewech.

16 Kleine opstelling in Meulewech

Bieke Hillewaert,
Jan Huyghe en
Elisabeth Van Besien

Archeologen
Raakvlak